



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

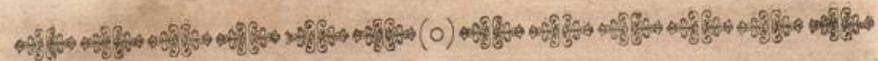
Eusebiu Tu Pamphilu Ekklesiastikē Istoría

Eusebius <Caesariensis>

Mogvntiae, 1672

Annotationes In Librum Primvm Evsebii De Vita Imperatoris Constantini.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14478



HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN QVATVOR LIBROS EVSEBII
DE VITA
IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Indicem Capitem Libri primi.

Pag. 401. IN adnotationibus ad historiam Ecclesiasticam, observavi titulos capitum qui singulis libris præfixi leguntur, ab ipso Eusebio esse compositos. Idque argumentis meo quidem iudicio certissimis comprobavi. Verum in his de vita Constantini libris, aliter se res habet. Neque enim ab ipso Eusebio confecti sunt indices horum librorum, sed ab alio longè recentiore. Id autem conjicio, tum ex eo quod indices horum capitulorum insuli ferè sunt ac barbari; tum quòd de Eusebio semper loquuntur in tertia persona; cum tamen in titulis capitum Ecclesiasticæ historiz seipsum semper Eusebium in prima persona nominet. Adde quod distinctiones capitum nimis crebræ ac frequentes sunt; quodque una inter dum Imp. Epistola & Constitutio, plura in capita dividitur & quasi discernitur. Quæ res inter legendum sæpè fastidium & nauseam lectori patere solet. Taceo quod voces ac dictiones barbare non semel occurrunt in his indicibus. Nam & παλάτιος, & κούρτης, & ιερὰς, & αὐτοῦς, aliquoties in ijs legas. Quæ quidem omnia in hanc inessentiam impellunt, ut horum capitulorum auctorem quem-

vis potius alium esse quàm Eusebium credam. Quicumque tamen ille fuit, antiquus certe est, nec ab Eusebii nostri ætate longe remotus. Idque colligitur præcipuè ex capitulis libri 4. in quibus quædam legas quæ non nisi ab eorum temporum æquali Scriptore sciri potuerunt. Cujusmodi illud est de Mariano Tribuno & Notario in cap. 44. lib. 4. cujus Notarii nomen hodie nescitemus, nisi auctor ille capitulorum & post eum Sozomenus nos id docuisset. Suspiciamus aliquando Acacium, eum qui post Eusebium nostrum Cæsariensis Ecclesiæ cathedram tenuit, cum hos magistri sui libros post obitum eius ederet, indices istos composuisse. Verum hæc simplex conjectura est, quam sequitur qui volet. Denique monendus est lector, in omnibus nostris exemplaribus horum capitum titulos absque notis numeralibus per scriptos esse. Et in veteribus quidem schedis Bibliothecæ Regiæ, singulis libris præfixi leguntur. In Fuketiano autem codice non tantum singulis libris præponuntur: sed etiam in corpore uniuscujusque libri, singulis capitibus adduntur.

ANNOTATIONES
IN LIBRVM PRIMVM EVSEBII
DE VITA
IMPERATORIS CONSTANTINI.

Pag. 405. Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου. Ita Græci solent inscribere libros de cuiuspiam vita conscriptos. Certe Philostratus libros suos de vita Apollonij Tyanei hoc titulo prænotavit, φιλοσοφία εἰς τὸν Ἀπολλωνίου τῷ Τυανίῳ βίον λόγος ἢ. Sic etiam Marcus Antoninus libros de vita sua inscripsit, τῶν εἰς αὐτὸν βιβλία ἢ. Notandum porro est; licet hi libri de vita Imperatoris Constantini inscribantur, non omnia tamen quæ ab Imperatore Constantino sunt gesta, in illis contineri, sed ea tantum describi, quæ ad veram pietatem & Christianæ religionis gloriam pertinent. Quod quidem Eusebium disertè monet in principio hujus libri capite 11.

λῆροι πέντε. Nescio quos secutus codices Robertus Stephanus hæc verba adjecit. Nam neque in Regio exemplari, neque in veteribus schedis, hæc leguntur. Sed neque in Fuketiano codice verba ista reperi. Corte hoc opus de vita Imperatoris Constantini, quatuor duntaxat libros habet, quod testatur etiam Photius. Sed quoniam ad calcem horum librorum Eusebium tria subjunxerat opuscula; orationem scilicet Imperatoris Constantini ad Conventum Sanctorum: descriptionem martyrij Hierosolymitani cum donarii sibi à Constantino dedicatis, & panegyricum dictum in tricennialibus Constantini: hinc factum est ut appendix ista pro libro quinto à quibusdam acciperetur. Sane index capitum qui præfixus est orationi Constantini ad Sanctos, in Fuketiano codice hunc hæ-

In Caput IV.

αὐτὸ δὲ γράφει ὡς ἔστι. Lego αὐτῷ δὲ γράφει ὡς ἔστι. Et paulo post scribendum videtur εἰς δὲ ἀμακλίαν.

In Caput V.

3408. ἢ προσέτι λῶον. Nova & inusitata locutio, λῶον pro eo quod alii dicerent πλέον. Ait Eusebius Constantinum imperasse triginta annos solidos, & aliquanto amplius. Quod verum est. Nam præter triginta annos, decem fere mensibus regnavit. Porro initio hujus periodi scribendum est ἄρῳον μὲν βασιλείας, non ut vulgò legitur ἄρῳον.

νοῦν τὴν ἀπὸ δὲ εἰς. Scribe νικητῶν, ut in margine codicis Moræani emendatum inveni. Quam lectionem secutus est Christophorus. Certe in veteribus schedis, & in codice Saviliano ac Fuketii νικητῶν legitur.

ἔσον εἰ πέν. Christophorus vertit: prope diximus, quasi scriptum esset ὡς εἰ πέν. Ego verò non dubito quin aliud intellexerit Eusebius. Nam cum tyrannos brevi admodum tempore viguisse vellet ostendere, ait eos breviori temporis spatio quam quod ad loquendum requiritur, visos esse. Idem fere est, quod Græci dicunt λόγῳ δαπῶν; genus hyperbolæ Græcis familiare.

πανοπλία παντινχία. Alterutrum vocabulum redundat. Ac prius mihi videtur esse scholion, in codice Fuk. deest παντινχία. Paulo post scribendum puto δὲ ἀντὶ τῆς θρησκείας καὶ θύρας βίον, ut legitur in schedis Regiis, & in libro Savil. ac Fuk. Porro codex Fuk. habet τῆς θρησκείας.

παντινχία ἀντιπεί. Scribendum est ἀντιπεί, quod Christophorus non vidit. Certe in veteribus schedis ἀντιπεί super scriptum est eadem manu. Scribo etiam μαρτυροῦμεν, ut habet codex Fuk.

In Caput VI.

νικητῶν προπαίσις. Lego νικητῶν τε προπαίσις βασιλείας ἔσαν, &c. In schedis Regiis hic locus ita suppletur ad marginem εἰσαεὶ νικητῶν, προπαίσις τε τοῖς κατ' ἰχθῆρας δὲ παντὸς φαιδρωμένον. Codex Fuk. nihil mutat, nisi quod conjunctionem addit hoc modo: ἔσα εἰσαεὶ νικητῶν.

In Caput VII.

ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ταῦτα τέλος δ' ἰγγλῶ μακρῷ. Variis modis hunc locum restituere aggressi sunt viri docti, ut patet ex eorum emendationibus quæ ad marginem editionis Genevensis, & in codice Moræano adscriptæ sunt. Alii enim ita scribendum esse conjecerunt: ἐπεὶ μὴ ταῦτα, τίς δὲ ἔχῃ σκοπεῖν μακρῶν, φασὶν αὐτὸν, &c. Alii verò sic emendarunt: ἀλλὰ τὰ τελευταία τῶ βίου εἰς μὴ ταῦτα κοσμοῦντα, τίς δὲ ἔχῃ ἰγγλῶν, ἔσ' ἂν μακρῶν, ἕμενον ἔσ' αἰσίων φασὶν αὐτὸν, αἰσῶν δὲ, &c. Quam quidem lectionem secutus est Christophorus, ut ex interpretatione ejus apparet. In codice tamen Moræano paulo aliter emendatur hic locus, in hunc modum: ἀλλ' ἐπεὶ μὴ ταῦτα εἰχε κοσμοῦντα, τέλος ἔχῃ ἔσ' αἰσίων, ἕμενον ἔσ' αἰσίων αἰσῶν δὲ, &c. Ex quibus lacunis suspicari quis non immerito possit, hanc esse scripti ejusdem codicis lectionem. Et posterior quidem lacuna nullo negotio sic suppleri potest αὐτὸν φασὶν ἰσχυρίσθαι. Sed cum hæc omnia mendis scateant, nec quicquam

A boni ex iis elici possit, malim equidem ea expungere. His certe relictis, sensus est apertissimus hoc modo: ἀλλὰ φασὶν αὐτὸν εἰς αἰσίων, &c. quod etiam in versione mea sum secutus. Idem ante nos fecerat Joannes Portesius, qui hos Eusebii libros de vita Constantini, primus Latino sermone interpretatus est. In schedis Regiis post verba illa τίς δὲ ἔχῃ ἰγγλῶ μακρῷ, ad marginem hæc adduntur, βίου σκοπεῖν. Codex Fuk. hunc locum eodem prioris modo scriptum exhibet, quo liber Moræi ac Turnebi.

αὐτὸν πλέον. Scribendum videtur οὐ πλέον, quam lectionem secutus est Portesius. Christophorus autem sic interpretatus est, quasi legeretur ἢ μακρῷ πλέον. Certe Alexander Magnus duodecim annis & amplius regnavit, qui aliquanto plus efficiunt quam tertiam partem duorum ac triginta annorum, si res ad calculum exigatur. Verum oratores qui amplificandis rebus student, non ita exacte loquuntur. Itaque Eusebius recte dixit οὐ πλέον.

ἀνδραπέτης αὐτῆς τῆς ἡμέρας. Nemo est, qui non videat scribendum esse αὐτῶ τῆς ἡμέρας, ut in Moræi libro etiam annotatum est. In veteribus schedis legitur αὐτῆ. Sed liber Fuk. habet αὐτῆ. Sed & paulo post scribendum τῆς θρησκείας καὶ θύρας. Et in fine capitis lego ἐπιφανέστερον ἐκείνου, μοῖραν τινὰ παρὰ τὸν ἄλλο, relictis quam ut in vulgatis editionibus ἀλλοτρίων.

In Caput VIII.

τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον. In manuscripto Regio & Fuk. disjunctim scribitur: τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον, rectius sine dubio. Sic infra cap. 41. ubi de provinciarum exultatione loquitur: ἰθὺν τε παρὰ τῶν ὄρων ὡς κενὴ τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον ἀπὸ τῶν ἐξ ἑαυτῶν. In codice Regio legitur etiam βεβαίαν, rectius quam in vulgatis editionibus. Neque aliter codex Fuk. contra verò paulo post ubi vulgatæ editiones scribunt βλήμενας, idem codex Fuk. habet βλήμενας non male, ut notavi ad Ammii Marcellinum.

τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον. Scribendum est τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον, quod est in codice Regio & Fuk. Portesius ad Indos retulit. Sic enim vertit: Indos extremos usque terra undique circumjectos. Sed non puto hanc esse mentem Eusebii. Neque enim veteres Geographi, Indos orbis terrarum ambitum circumcolere unquam dixerunt. Hispani quidem avorum memoria, terrarum partem recens sibi cognitam & patefactam, Indiam Occidentalem appellarunt. Verum illi id pro arbitrio suo fecere. Proinde in Eusebii nostri loco scribendum puto τῶν κατὰ δύναμις ἡλίον, &c. vel potius nihil mutandum. Sensus enim est, Constantinum à meridie ad Septentrionem, & ab occasu ad ortum, quaquaeversum cunctis hominibus Christum prædicasse.

σατραπείας καὶ βασιλείων. Plurima in his libris menda commissa sunt ex verborum transpositione, quemadmodum ostendimus in superiori loco. Similiter mendo laborat hic locus. Scribe itaque καὶ σατραπείας βασιλείων.

τοῖς τε παρ' αὐτῶν δώροις. In veteribus schedis hic locus ita suppletur ad marginem, τοῖς τε παρ' αὐτῶν

Ξηλοῖς τε καὶ δώροισι, &c. Et paulo post in iisdem schedis A legitur παρ' αὐτοῖς πάσι Κωνσταντίνον γινώσκοντα.

In Caput IX.

Reg. 410. εἴτ' ἄλλοις. Ab his verbis caput orditur Regius codex, quem nos libenter secuti sumus. Codex quoque Fuk. qui singulis capitibus suos titulos solet præfigere, ab iisdem verbis caput exorditur. Eandem deniq; sectionem reperi in veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ.

κατορθοματων ἀθλους. Deest vox ἀνατιθεῖς, quā in Moræi libro ad marginem adscriptam inveni. In schedis autem Regiis post vocem ἀθλους, hæc adduntur ad marginem, εἰς μακροῦς ἐγχαρατῆρων αἰώνας. Quæ profecto nequaquam rejicienda mihi videntur, live ex conjectura, sive ex alio codice deprompta sint. Codex tamen Fuk. habet ἀνατιθεῖς.

In Caput X.

ἀφωσιμένους. In codice Regio, Savil. & Fuk. scribitur ἀφωσιμένους. Est autem hæc oratio σολοικοφανής. Dicendum enim erat ἀφωσιμένω, si emendate loqui voluisset. In veteribus schedis legitur ἀφωσιμένω, & νη superscriptum est.

αἰγυνομίω γδ ἀνέμαυτον. Vox ἐμαυτὸν transposita esse videtur, & inferius collocanda hoc modo: αἰγυνομίω γδ ἀνείμω κατὰ τὴν ἐμαυτὴ δωμαμω, &c. Paulo post lego ex codice Fuk. τῷ ὑπερβολῆ ἑυλαβείας διὸς τιτιμηκῶτι, vel finalis τῷ δὲ ὑπερβολῶ. In veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ hic locus ita suppletur ad marginem: τῷ πάντας ἡμᾶς δὲ ὑπερβολῆ ἑυλαβείας διὸς τιτιμηκῶτι. Quod equidem valde probo.

Reg. 411. ἐχέσθρησει αἰῶν. In codice Regio scribitur ἐχέσθρησει καὶ αἰῶν.

In Caput XI.

διὰ φροσύνης. Ab his verbis cap. II. inchoant codex Regius & Fuk. & schedæ Regiæ.

εἰ μὲν γδ. Scriptores illos intelligit, qui Neronis & aliorum tyrannorum res gestas memoriæ mandaverant, de quibus paulo ante locutus est. Recte ergo Christophorus vertit, nam illi, &c. Portefius vero interpretatur: Nam alii quidem, &c. quod ferri potest.

ἀγαθῶν ἀφ' ἑξῆς ἐπισημασθῆναι. Magis placet altera lectio quam in veteribus schedis inveni ἐπισημασθῆναι. Ita certe codex Fuk. & Savillii.

Reg. 412. τῷ μὴ μακαρίζεσθαι. Intelligit locū, qui habetur in Ecclesiastici c. II. πρὸς τῆς τελευταίας μὴ μακαρίζεσθαι.

Ἐπισημασθῆναι. In veteribus schedis superscriptum est ἐπισημασθῆναι, quod non probo. Nam Eusebius hoc loco opponit τὰ βασιλικά ἐπισημασθῆναι Constantini, τοῖς διοφίλοις ἐπισημασθῆναι, ut patet ex fine superioris capituli. Et Regius quidem actus ait se consulto prætermittere. Quos quidem bifariam dividit; in bellicos scilicet & pacis. Solos vero sibi dicendos proponit actus eos, qui ad religionem pertinent. Porro in schedis Regiis post verba illa θεοῦ μὴ εὐσεβεῖν ἡγάγη, hæc adduntur ad marginem, τὰ τε κατ' ἐπισημασθῆναι ἀπὸς τῶν ἑκωντῶν διὸς δωσῶν, πρὸς τοῖς συμψήρον, &c. Quæ mihi videntur esse probæ notæ.

τοὺς δὲ πᾶσι. Legendum τοὺς δὲ.

In Caput XII.

ἡ παλαιά. Codex Regius & Fuk. sine articulo

scribunt παλαιὰ κατέχει φῶν. & sic in schedis: quod quidem magis redolet Eusebianum filium. Moræi lego θεοῦ μὲν γδ. Recte autem Savilius ad initium hujus capituli annotavit. Hucusque proæmum.

εἰλα γδ αὐτὸν ἐξ ἐκείνου. Christophorus & Portefius has voces ἐξ ἐκείνου interpretati sunt, quasi subaudiretur ἢ τῷ ὄντι. Ego ἐξ ἐκείνου, idem esse censeo ac jam tum, ab eo tempore. Ita & Musculus.

αὐτῷ. Scribendum est sine dubio ἢ πῶς, quod idem valet ac ἢ. Atque ita legitur in schedis Regiis, & in codice Savillii. Codex Fuk. ἢ πῶς habet, non male.

In Caput XIII.

ὁ δὲ ἦ μίσεος ἀμύαντον. Scribendum videtur ἢ ἢ B τῆς ἦ μίσεος. Iisdem fere verbis uti sunt Donatizæ in libello precum quem Constantino Imp. obtulerunt: cujus exemplar refert Opratus in lib. I. Regimus te Constantino Imp. quoniam de generis christiani patris inter ceteros Imperatores perfectissimè exercuit: & ab hoc scelere immunitus est Gallia.

ἐν δὲ τῶν φωνῶν. Deest verbum προσδιδόντες aliud simile. Nec omittenda est viri docti conjectura, quam ad marginem libri Moræani adscriptam inveni: nempe legendum sibi videri δὲ τῶν φωνῶν λατρείας ἐκείνου φωνῶν. Turnebus vero ad oram sui codicis emendavit ἐκείνου φωνῶν, perinde ac Savilius. Verum in schedis Regiis supra vocem φωνῶν emendatur φωνῶν: quam emendationem reliquis præfero. Scribo igitur ἐξ εἰ μὲν συγχωρητικῶν ἐκείνου λατρείας ἐκείνου, φωνῶν αὐτοῦ, &c. In codice Fuk. scriptum est ἐκείνου φωνῶν.

In Caput XIV.

ὡσπερ ἐν χιλῶ τούτων. Hunc locum non intellexit Christophorus, qui θεμίτους interpretatus est statuentes. Cum ἐν χιλῶ θεῶν, idem sit ac οὐκ ἴσθι πεπε. Qua voce utitur Eusebius alio loco, ut infra dicetur, nempe in cap. 22. lib. 2. Rectius ergo Portefius hunc locum ita vertit: His audisti, ac si de illa ipsa te vota jamdudum suscepissent, ut id eveniret, quod se probare possent. Porro supplendum est hic verbum φωνῶν post vocem προσδιδόντες.

παρ' αὐτῷ βασιλῆος. Lego πᾶσι ἢ μὲν ἀπὸ βασιλῆος ut in libro Moræi, Turnebi ac Savillii & Fuk. emendatum inveni. Porro μὲν βασιλῆος interpretatus sum seniore Augustum. Sic enim in veteribus panegyricis & in inscriptionibus vocatur Diocletianus.

τῶν μαρτυρίων προστάτη. In schedis Regiis ad marginem adduntur hæc verba: προστάτην ἀφ' αὐτοῦ τῶν πέναν αὐτῶν κατὰ μεμνημένων. ὅτι δὲ τὰ τῶν λόγων τὰ μὴ δπορῶν μὴ δ' ἐξ ἀδικῶν πλοονείας εἶναι παρασημασμέναι. Quæ ab erudito quopiam ex conjectura suppleta esse satis apparet. Ego unicum verbum hæc deesse existimo, παρῆχεν. Scribo igitur αὐτῷ ἢ πᾶσι παρῆχεν, παρῆχεν τῶν μαρτυρίων προστάτη. Sic enim Eusebius loqui solet.

εἰ δ' ὑπαασιταῖς πᾶσι. In Moræi libro ad marginem emendatur εἰαν δὲ πῶσιν. Verum nihil opus est hac emendatione. Apud veteres enim pecunia deponeretur in templis, securitatis causâ, ibique militum excubiis servabantur, ut notat vetus Scholiastes Juvenalis, & Lipsius

in libro de magnitudine Romana. Ad hos igitur mi- A
lites alludit Eusebius. Possunt etiam ὑπασις ὄν no-
mine hic intelligi Palatini qui sacrum ararium custo-
diebant. In schedis Regiis superscriptum est eadem
manu ἐπὶ πύργου, quod non displicet. codex certe
Fuk. habet εἰς τὴν πύργου.

pag. 415. τῆς ἀρχῆς τὸ θεῖον αἰσιμας. Scribendum haud dubie est
εἰσας, ut in Turnebi libro ad marginem emendatum
inveni.

In Caput XV.

τὰ πανταρχῆ βασιλεία. Adverbum hoc πανταρχῆ,
non sine causa utrumque Interpretem turbavit, ut
ex eorum interpretatione colligitur. Verum anim-
advertere debuerant, palatium dupliciter sumi. In-
terdum enim sumitur pro curia seu curie principis. B
Quo sensu quatuor duntaxat erant tunc temporis
palatia, pro numero scilicet Imperatorum. Inter-
dum verò palatium dicitur quavis ædes in qua Im-
perator solet habitare. Et hoc sensu plurima erant
palatia in orbe Romano. Nulla enim fere civitas
erat, quæ palatium non haberet. Eiusmodi palatia
seu domus Regiæ erant sub dispositione quorundam
officialium, qui Curæ Palatiorum vocabantur, de
quibus mētio fit in Notitia Imp. Romani. Hæc igitur
palatia intelligit Eusebius. Sed & villas publicas
seu Regias intelligi puto, quas curabant Cæsa-
riani.

In Caput XVI.

σοφία τις. Post hæc verba in schedis Regiis vox ἐ-
σεβος ad marginem additur eleganter: σοφία τις ἐσε-
βου ὑποσημασμένη.

τοῖς ἑδῶν ἀπὸ βασιλικῶν. Lego ὑπὸ αὐτῶν, ut est in
Fuk. & Moræi libro. Id est: Palatinis omnibus sub
ἐπισημασμένοις, ἰσῆςque adeo iudicibus qui in pote-
state erant constituti. Potestas proprie dicitur de ma-
joribus iudicibus, cujusmodi erant Præfetti Præto-
rio. Sic infra cap. 28. & apud Socratem in lib. 2. cap.
12. de Philippo Præfecto Prætorio. Sed & in Gestis
purgationis Cæciliani, Agelilaus officialis Aliano
Proconsuli ita dicit: Ποτῆστινα, &c. Vide quæ su-
pra notavi ad lib. 5. Historiarum.

pag. 416. πῶς γὰρ ἀνὸς βασιλεῖ πῆσιν φυλάξαι. In codice
Regio ad latus horum verborum huiusmodi nota
apponitur ap. Similem notam supra notavimus in lib.
10. hist. Ecclesiastica, in oratione illa panegyrica,
dicta in dedicatione Ecclesiæ Tyri: nisi quod litera
illa cui q. insiguitur, hic undique conclusa est. Quo
magis adducor, ut credam hanc notam esse φ. & q. &
significare φρόντισον, id est, attende, cogita. Additur
autem hæc nota locis, qui habent aliquam difficulta-
tem. Verbi gratia hoc loco lectorem motari po-
test novitas huius locutionis πῶς γὰρ ἀνὸς φυλάξαι, nisi
sciat supplendum δωμάτων εἶν.

ἐν ἀρχαῖς. Codex Regius scriptum habet: ἐν
ἀρχαῖς τε ἀρχαῖς, &c. Quod autem sequitur
ἁλῶν θεῖν, pleonasmus est familiaris Eusebio. Sic
enim locutus est in libris historiarum, ut probe me-
mini.

In Caput XVII.

ἀλλ' οἷος μὲν. Novicapitis sectionem hic fecimus,
Regii codicis auctoritatem secuti, cui consentit co-
dex Fuk. cum veteribus schedis.

θεῖν ἢ ἐπὶ πάντων. Deest ἡ μολογῶν aut quid simi-
le. In schedis Regiis post hæc verba μόνον μὲν θεῖν,
additur ad marginem ἐπιγνοῦς. Turnebus verò &
Savilius post vocem ἐπὶ πάντων addunt εἰδῶς. Sed
melior est lectio illa quam ex schedis protuli. Nam
verbum ἐπιγνοῦς eleganter opponitur ei, quod pro-
xima sequitur κατενοεῖς. In codice Fuk. scribitur
εἰδῶς.

τῆς ζωῆς ἀγαθῆς. Henricus Savilius ad oram sui
codicis annotavit, forte addendum esse λησεται. Sed
longe melior est emendatio, quam in schedis Regiis
ad latus adscriptam inveni: ἐν ἑλληνιστικῶν καὶ ἀτρά-
χον τῆς ζωῆς διηλέων βίον. Codex Fuk. habet: ἐν ἑλλη-
νιστικῶν καὶ ἀτ. τῶν ζωῶν ἀγαθῆς.

τὸ δὲ μακάριον εἶναι φασί. Alludit ad dictum Epi-
curi de Deo. τὸ μακάριον, ἵτι ἀφ' ἧς μὲν ἔχει αὐτὸ. ἵτι
ἀλλ' ἀφ' ἧς. ut refert Nemesius cap. 44. Cicero lib.
1. de natura Deorum. Laertius pag. 795.

ὅτι ἀπὸ τοῖς πολλοῖς. In schedis Regiis ultima vox
punctis subnotata est, & superscribitur λοιπῶς, quod
magis probo. Porro ante hæc verba in iisdem schedis
hæc adduntur ad marginem, καὶ ταῦτα ἀπὸ μόνου τῶν
σωτηριῶν. Quam eruditi antiquarii conjecturam
sequetur, qui volet. Mihi quidem hæc verba non
videntur necessaria.

In Caput XVIII.

μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἑκκλησιῶν πολιουρίας. Pag. 417.

Hic locus in primis notandus est. Ex eo quippe col-
ligitur, persecutionem ceptam esse consulatu Dio-
cletiani octavo, & Maximiani septimo; non autem
superiore anno, ut vult Baronius. De qua re pluri-
bus disputavi ad lib. 8. Historiarum. Cum enim affir-
met Eusebius, anno post inchoatam persecutionem
Imp. Diocletianum & Maximianum purpuram de-
posuisse; idq; ab illis factum esse constat anno Chri-
sti 304. id necessarii sequitur quod dixi, persecutio-
nem scilicet Diocletiani ceptam esse anno Christi
tertio ac trecentesimo.

τῆς ἀρχῆς τὸ ὑστερον ἀνασ. Savilius ad oram sui codi-
cis notavit, hos quatuor esse, Galerium Maximia-
num, Severum & Maximinum, quartum verò Ma-
xentium. Sed quod quidem ad tres priores attinet,
assentior Savilio; quartum verò non Maxentium, sed
ipsum Constantium esse contendo. Quippe Ma-
xentius non nisi post mortem Constantii, Imperium
arripuit.

In Caput XIX.

ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ παιδῶν. Scribendum videtur ἡ δὲ ἀρχὴ
καὶ παιδῶν, &c. Certe in libro Moræi particula δὲ ad
marginem adscripta est. Turnebus ad oram sui
codicis emendaverat καὶ ἀπὸ παιδῶν. In codice Fuk. legi-
tur ἡ δὲ ἀρχὴ καὶ παιδῶν.

ἀγαθῶν τε ἐπιγνοῦν. Lego ἐπιγνοῦν, ut Eusebius Pag. 418.
loqui solet. Atque ita in schedis Regiis emendatur
ad marginem. In codice Fuk. scribitur διοσδότη σο-
φία ἀγαθῶν τε ἐπιγνοῦν.

In Caput XX.

φθόνος καὶ φθῶν. Post hæc verba ponendus est as-
teticus. Desunt enim nonnulla, quæ Christophor-
sonus non recte supplevit. Neque enim Constans
cotumelia afficere, sed penitus e medio
tollere studebant Imperatores Diocletianus &
c c ij

Galerius. Vide excerpta de Gestis Constantini, A cum & totum caput parum feliciter interpreta- tus est.
 quæ ad calcem Amm. Marcellini edita sunt; & quæ illic annotavimus. Olim quidem putabam græca illa quæ ad marginem editionis Genevensis adscripta sunt, non ex quopiam manuscripto codice desumpta esse, sed esse conficta & conflata ex interpretatione Latina Christophorloni. Sed postquam Fuketianum codicem nactus sum, reipsa didici, eas lectiones ex manuscriptis exemplaribus depromptas esse. Certe codex Fuketii hunc locum ita scriptum exhibet: φόνος ἢ φόνος ἔλαλλοντο· ἐπιβάντες ἢ προσέψαθεν· τι μὲν αὐτῶν βυθόδρομοι ἐφυλάττοιτο, καί τινος θύρον ἀναμίοντες· ὁ δὲ, &c. Ita etiam in libris Turnebi ac Savilii scriptum inveni. Sed hæc lectio licet scriptorum codicum auctoritate nitatur, mihi tamen non videtur esse genuina, tum ob eam causam quam supra attuli, tum ob verborum inelegantiam.

τῆ τῆ πατρὸς δεξιά. Mallem scribere δεξιά. Constantius enim testamentum suum jam condebat, cum Constantinus filius ad ipsum pervenit, ut scribit Nicephorus in libro 7. cap. 18. Mox legendum videtur παρὼν, non σιωπῶν.

In Caput XXI.

ἡοὶς δ' ἄμα ἢ θυγατέρα σωταζάμην. Christop- phorlonus hunc locum ita vertit: in medio filiorum & filiarum se statuens. Portelius verò sic interpretatur est: Simul liberis ex Commentario distibuit hereditatem. Neuter veram hujus verbi significationem assecutus est. Utitur eadem voce Eusebius in lib. 3. cap. 20. ad quem locum abunde dicemus, quid sit σωταζάμην, & quid σωτακτικὸς λόγος. Optime doctissimus Savilius ad oram libri sui, vocem σωταζάμην exproluit valedicens: Ecce loquitur Athanasius in vita B. Antonii sub finem: σωταζάμην τοῖς ἐν τῷ ἔξω ὄρει μοναχοῖς.

τῶ πλὴν ἡλικίαν προάγοντι. Scribo τῶ τῆ ἡλικίαν προάγοντι. Sic supra dixit Eusebius de Diocletiano & Maximiano: οἱ μὲν γὰρ τῶ ῥῆθρα προάγοντες.

In Caput XXII.

Fig. 419 πατρικῶν φίλων. Post hæc verba in schedis Regiis hæc adduntur ad marginem: ἡ πατέρα προῦπεμπι δῆμων τε πλὴν δὲ μείων, στρατιωτῶν τε δουροφιλῶν. Quæ licet Savilius & Christophorlonus in libris suis repererint, mihi tamen parum necessaria videntur. Leguntur tamen etiam in codice Fuk.

In Caput XXIV.

Fig. 420. πλὴν προαγωγῶν. Scribendum videtur προαγωγῶν, id est promotionem, προκοπῶν. Atque ita Turnebus ad oram sui codicis emendavit, ut postea comperi.

In Caput XXV.

ἐπισκοπῶν ἔδην. Sic Eusebius vocare solet provincias populi Romanis ut ex pluribus locis probari facile potest. Aut igitur Eusebius Constantinum, simul atque Imperium ejus stabilitum est, provincias omnes quæ sub Imperio patris fuerant, diligenter obiisse. Quod non intellexit Christophorlonus.

ταῦτα κατὰ λόγον ἔκειτο. Hoc loco κατὰ λόγον idem videtur esse ac κατὰ νοῦν. Quod quidem Portelius etiam vidit. At Christophorlonus, & hunc lo-

τιος μὲν ὅτι τὰ βρετανῶν ἔδην. De hac tractante Constantini in Britanniam, nemo ex veteribus quæquam scripsit. Inque ejus rei memoriam soli Eusebio debemus, qui & ipsum tempus non obicere hoc loco subindicat; paulo scilicet ante quam Constantius expeditionem adversus Maxentium susciperet. Cōtingit igitur hæc Constantini in Britanniam trajecitio Maximiano VIII. Cōf. anno Christi undecimo ac trecentesimo, ut recte notavit Sigonius in lib. 2. de Occidentali Imperio. At Savilius Eusebium huc falsi existimavit. Sic enim notat ad hunc locum: Eusebius ignorasse videtur patrem Constantini Eboracæ in Britannia obiisse.

In Caput XXVI.

τοῖς ἑλοπιῶν κρατοσιν μισῶν. Galetium Maximinum & Maximinum intelligit. Hos enim vocat τοὺς ῥῆθρα προάγοντας, id est, seniores Imperatores. Nam etli Maximinus vixit dum Augustus erat constitutus, tamen quia aliquot annis ante Constantinum Cæsar factus fuerat, ideo inter seniores Constantiano Imperatores haberi potest.

αἰχρὸν ὑπέμειναν τέλος. Horum verborum duplex sensus asserri potest. Nam aut cum Portelio & Christophorlonis possis vertere fecerunt rei evanescere nacti sunt. Aut sicut ego interpretatus sum, temporis perierunt. Prior sensus ad Galerium Maximinum refertur. Posterior interpretatio de Severo Cæsare intelligenda est: qui a Galerio contra Maxentium cum exercitu missus, cum Romanam obsidere pararet; desertus a suis, quos Maxentius ipse pramiorum ad se traduxerat, fugi Romanam, in qua obsessus a Maxentio, mox fraude ac perperis Maximiani Herculli deceptus, & captivi habitus Romanam perductus, brevi postea interemptus est, ut scribitur in Gestis Constantini. Vide cap. 17, quod proxime sequitur, ubi eam rem Julius narrat Eusebius.

In Caput XXVII.

θυσίαι τε ἢ ἀναθήματα. In schedis Regiis adduntur λοιβαὶ τῶν θυσιῶν ἢ ἀναθήματα, &c. παρεργῶν ἢ τῶν θανάτων. Difficile admodum est dicere, quid tibi velit Eusebius. Christophorlonus quidem vertit: tanquam super vacante mortuæ civitatis factus est. Portelius quoque ante illum, facti accessioem verterat. Sed non intelligo, cur Severi D mortis accessio dicatur, cum solus ex omni exercitu suo perierit. Malim itaque παρεργῶν interpretari vilem vilemiam. Vilia enim capita recte θανάτων παρεργῶν dicuntur. παρεργῶν etiam dicitur quicquid citra laborem sit, & quasi inter ludendum. Ita Severi Cæsaris mors παρεργῶν dici potest, cum tam facile captus occisusque sit, ac si nullos circa se milites habuisset. Ac fortasse scribendum est παρεργῶν ἢ ἄλλοτε πολέμου. Ita Gelasius Cyzicenus in lib. 1. cap. 3. εἶλε δὲ ἢ τῆ κρᾶτες τῶν αὐτῶν ἡμετέρας φύλας, παρεργῶν τῆς μάχης πρὸς τὸ ἐργῶν σαμῶν, ubi interpres similiter belli accessioem vertit, quod non probō. Mallem certè in Gelasio vertere, his velut belli proleptis ad bellum ipsum hinc. Sic etiam Eusebius in cap. 51. lib. 2. Porro hoc in loco figura est, quam Græci vocant ὕψην ἀφ' ἑσφίτου

Nam Severi Cæsaris clades ignominiosam illam Galerij fugam præcessit.

In Caput XXVIII.

1442. ὄψεσθε αὐτὸν. Scribendum puto ὄψεσθε αὐτὸν, ut legitur videtur Nicephorus in libro 7. c. 29. Atque ita in schedis Regijs scriptum inveni. In codice Fuk. & Savil. legitur ὄψεσθε αὐτὸν.

ἀμφὶ μεσημβρινᾶς ἡλίου ὥρας ἢ ἡμέρας ἀποκλινοῦσθε. Id est: Meridiano tempore cum exercitu suo iter faciens, Sole in occasum vergente, &c. Sic etiam Portesius Eusebij verba interpretatus est. Sub meridiem, inquit, inclinante jam die. Sed fortasse totus locus uno spiritali continuandus est, & verba Eusebij hoc modo construenda, τῆς ἡμέρας ἀποκλινοῦσθε ἀμφὶ μεσημβρινᾶς ὥρας. Id est, cum jam dies in meridiem vergeret. Cui interpretationi favet Zonaras, qui in Constantij gestis hanc visionem referens, apparuisse dicit μεσοῦσθι ἡμέρας. Certe in codice Regio & Fuk. nulla distinctio est post vocem ὥρας, sed duntaxat post verbum ἀποκλινοῦσθε virgula adscribitur. Apud Socratem tamen qui Eusebij verba descripsit, post vocem ὥρας apposta est virgula. Itaque Christophoronus utrobique vertit: Crescit meridiem die jam in pomeridianum tempus aliquantum inclinante. Quod mihi ineptum videtur. Neque enim ἀποκλινοῦσθε ἡμέρας dici potest, nisi cum dies vergit in vesperum, id est, post horam dici nonam, ut recte sumpsit Nicephorus. Quomodo autem id convenire potest cum præcedentibus verbis ἀμφὶ τᾶς μεσημβρινᾶς, &c. Idem enim est ac si diceret: circa meridiem sub vesperam. Dicit forte aliquis, Eusebium his postremis verbis ἀποκλινοῦσθε ἡμέρας significare voluisse eam visionem oblatam esse Constantino paulo post meridiem. Nam Sol à cardine meridiano progrediens, paulatim deinceps in occasum vergit. Verum si Eusebius ita sensit, quid opus erat tot verbis? Potuit enim brevius dicere μεσοῦσθι ἡμέρας. Adde quod Eusebius in plurali dixit ἀμφὶ τᾶς μεσημβρινᾶς ὥρας, ut appareat illum non horam sextam intelligere, sed totum illud spatium horarum, quod meridiei deputatur, ab hora scilicet quinta ad nonam. Proinde in hanc sententiam adducor, visionem illam Constantino oblatam fuisse circa horam diei nonam, dum iter faceret una cum exercitu. Idque plane confirmatur sequentibus verbis. Addit enim Eusebius, post visionem obstupescit Constantino, dum multa secum volvit animo, noctem supervenisse. Ex quo apparet, non multo ante noctem id visum Constantino & militibus apparuisse. In libro 11. historię Miscellæ, ubi hic Eusebij locus adducitur, hæc habetur interpretatio circa meridiem declinante jam Sole.

In Caput XXX.

1443. ὁ θεὸς αὐτῷ ἐπέειπεν. Addendum est verbum σωῖσθαι, quod etiam ad marginem codicis Moræani adscriptum inveni. In schedis Regijs hic locus ad marginem suppletur hoc modo: αὐτῷ ἐπέειπεν ὁ θεὸς αὐτῷ, τὸ τοῦ χριστοῦ ἀποκάλυψαι. Atque ita fere Sa-

Avilius & Christophoronus. In codice Fuk. ita scribitur hic locus ὁ θεὸς αὐτῷ ἐπέειπεν ὁ θεὸς αὐτῷ, ὡς ἐπείκει αὐτῷ, αὐτῷ βασιλεῦς, &c. ut supra. Sed alterum superfluum est. Aut enim delenda est vox σωῖσθαι: aut verba illa αὐτῷ βασιλεῦς, &c. sunt expungenda, nisi cum Savilio legas αὐτῷ βασιλεῦς, &c.

In Caput XXXI.

κίρας εἶχεν. Langus, Portesius & Christophoronus cornu verterunt parum latine, cum antennam vertere debuissent.

καὶ θυφασμένον χρυσῶν. Savilius in suo libro emendavit καὶ θυφασμένον. Certe in codice Fuk. scriptum inveni καὶ θυφασμένον. Et paulo post παρέχει non παρέχει, habet idem codex & Turnebus.

συμμετροῦ μήκους τῆς πλατύτος. His verbis Eusebius significat velum illud quadratum fuisse. Nam longitudinis & latitudinis modus æqualis, quadratam efficit figuram. Certe in veteribus nummis Constantini & sequentium Principum, velum illud ea figura quomodo dixi cernere licet. Male igitur Christophoronus Eusebij locum exposuit hoc modo: Illud igitur velamen ad cornu affixum, longitudinis latitudinis, crucis mensuram penitus exæquavit.

τῆς κατὰ ἀρχὴν ἐπὶ πολὺ μακροτέρου. Sensus est hastam illam à basi usque ad antennam multo longiorem fuisse, quàm ab antenna usque ad summum fastigium. Idque etiam in nummis cernere licet. Potest etiam hic locus simpliciter intelligi, ut sensus sit hastam illam ab imo ad summum longissimam fuisse.

τῷ διαζευχθέντι ὑφ' αὐτοῦ. Scribendum est τῷ διαζευχθέντι, id est, varie depicti. Nam velamen illud purpureum quod ex antenna pendeat, auro variisque lapillis erat ornatum. Quid autem sibi voluerit Christophoronus nescio, cum hæc Eusebij verba ita vertit: ad texturam discurrentis sinitrius. Nisi forte διαζευχθέντι legit pro διαζευχθέντι. Sed longè gravius lapsus est idem Christophoronus, cum verba illa Eusebij ἀναμετρήτος quæ ad vocem εἰκόνα referuntur, ad vocabulum δέρον retulit, Quod refutationem non meretur.

In Caput XXXII.

οὐδέτερον. Scribendum est disjunctis vocibus οὐδέτερον, vel οὐδὲνα ἕτερον. Savilius ad oram sui codicis emendavit οὐδέτερον ἕτερον. Codex autem Fuk. habet οὐδέτερον ἕτερον.

τῆς τῶν αὐτῶν λέγων μύσας. Hoc loco Eusebius nosse μύσας posuisse videtur pro μυσάγωνος. Neque enim dubium est quin Episcopus intelligat. Subdit enim paulo post ἃ δὴ τῶν τοῦ θεοῦ ἱερέων παρὶ δρόμοις αὐτῶν ποισάμενον, &c.

τῆς κατὰ ἀνθρώπους οἰκονομίας. Quid οἰκονομία apud sanctos Patres significet, abunde notavi ad librum primum historiarum. Quidquid enim Christus in carne ad hominum salutem gessit ut homo, id οἰκονομίας vocabulo comprehenditur. Non recte igitur Christophoronus hoc loco interpretatus est, Christi inter homines œconomiam. Neque enim κατὰ ἀνθρώπους significat inter homines, sed potius secundum homines, id est, humano more ac modo. Ita Gregorius Nyssenus in Epistola ad Eu-

stathiam & Ambrosiam ἢ Μ' εἰ ἀσπύτως ἔχων, καὶ πρὸ τῆς καὶ ἀνθρώπων οἰκουρίας, καὶ ἐν ἐκείνῳ, καὶ μετα τῷτο.

In Caput XXXIII.

Ἐξέχουζης γὰρ τοῖν ἀνθρώπων. Locus est mutilus ut apparet, quem cum Christophorsono supplevi ex lib. 8. historię Ecclesiasticę cap. 14. In schedis Reg. locus hic ad marginem suppletur hoc modo: τὰς κατὰ ἰσμοῦ γὰρ μετὰς αὐταῖς ἐνοβρίζων αἰχροτάτως, &c. In codice Fuk, scribitur Ἐξέχουζης γίτοιο τῶν ἀνθρώπων τὰς γυναικάς, τοῖς ἀνδράσιν. &c.

καὶ οὐκ εἶδός τε λέω. Prima vox delenda est. Sed sequentia corrupta sunt ac mutila, quę sine scriptorum codicum subsidio difficile est restituere. Potest tamen legi, οὐκ εἶδός τε λέω ἰν πορίαν τοῖς οἰκείοις ἀσπύζήμασιν ὄπνοσιν. Mox codex Fuk. & Savilij habet θάτλον γὰρ πῶν, &c.

πῶν ψυχῶν θανάτωσιν. Scribendum videtur θανάτω. Sic enim loquitur Eusebius noster in lib. 8. ubi de Maximini flagitijs agit: αἱ δὲ ἐπὶ φθορὰν ἐκλήθησαν, θάτλον πῶν ψυχῶν θανάτω, ἢ τὸ σῶμα τῆ φθορῆς ἐξέδιδάκασιν.

In Caput XXXVIII.

Fig. 426. πιστὰ γὰρ μὲν πιστοῖς. Post hæc verba deerat in editione Stephani integra linea, quam nos ex codice Fuk. Sav. ac Turnebi supplevimus. Sed & sine manuscriptoris codicibus, facile fuit hanc lacunam supplere ex lib. 9. historię Ecclesiasticę cap. 9.

Fig. 427. ὁ δ' ἀνευ. Postrema vox in codice Moræi expungitur ut superflua. Sed vereor ne aliquot voces hic desiderentur. Savilius quidem ad oram sui codicis notat supplendum esse τῆς τοῦ τε κοινῆς, vel quid simile. In libro autem Hadriani Turnebi emendatur ὁ δ' ἀνευ, sed recentiore manu, Odonis scilicet Turnebi. Nam Hadrianus vocem ἀνευ ut superfluum expunxerat.

In Caput XL.

Fig. 428. γραφῆ τῆ μεγάλῃ. In Panegyrico Eusebij detriennialibus Constantini legitur φωνῆ τῆ μεγάλῃ, quod equidem præferendum puto. Porro ab his verbis novi capitis sectionem inchoavi, secutus auctoritatem codicis Regij, & Fuk. quibus consentiunt schedæ veteres.

Ἐξέρρηδεν δὲ. Rectius in Panegyrico legitur διαρρηδεν τῆ, &c. Mox codex Fuk. & Savilij verbum addunt hoc modo: φυλακτικῶν ὄπτε δ' ἔρχεν.

In Caput XLII.

Fig. 429. Θεραπείας ὡς διὰ τιμῆς. Scribendum puto Θεραπείας τε καὶ τιμῆς. Turnebus in margine sui codicis emendat Θεραπείας καὶ τιμῆς, &c. atque ita scribitur in codice Fuk. In schedis Regijs expunctum est adverbium ὡς, ejusque loco superscriptum αὐτῶς.

τῆ τῶν χήματ' ὁφθῆναι ἀφελῆ. Hoc loco χήμα non tam vultum ac formam significat, ut putavit Christophorsonus, quàm cultum ac vestem. Proinde utrunque in interpretatione mea expressi; quod etiam à Portesio factum esse posteaprehendi. Erat autem habitus ac vestitus sacerdotum illius temporis admodum tenuis ac vilis, ut testatur Amm. Marcellinus in lib. 27. ubi de Damaso &

A Urfino loquitur. Sed & Gregorius Nazianzenus in oratione funebri quam de laudibus Iulij composcepfit, ait illum dum Episcopus esset Calazarum pallo amicum fuisse quod ἴματ' appellat.

τὸν θεὸν δὲ ἐπιπλεῖον ἰδούκει. In schedis Regijs hic locus ita suppletur ad marginem, τὸν δὲ ἐπιπλεῖον μάρτυρον ἐπιπλεῖον ἰδούκει θεόν. Sed brevitas codicis Fuk. ac Sav. τὸν δὲ θεὸν ἐπιπλεῖον ἰδούκει αὐτόν. καὶ τούτω. Malim scribere καὶ αὐτῶν, id est, ad eam causam.

In Caput XLIII.

In codice Fuk. ac Regio & in veteribus schedis caput incipit ab his verbis παντοίας τῆς, &c. καὶ τοῖς ἔθνεσιν. Gentiles intelligit, qui ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Idque confirmat ex capite sequentibus ait κοινῶς μὲν οὐκ ἀπασίας λέω τοῦτ' ἔθνεσιν, &c. Et in lib. 2. cap. 21. τοῦτ' ἔθνεσιν ἐκκλησία τῶ θεοῦ αἱ καὶ ἀπεμφοθεῖται ὄρμαι παρὰ τῶν δήμοις δὲ τοῖς ἐκείδ' καὶ πᾶσιν ἰθυσί.

ταῖς γαμουμέναις. Male Christophorsonus interpretatur. Neque enim nuptæ, sed inebriata dotem offerunt maritis. Simili errore τοῦ ἀπὸ μορίου vertit Christophorsonus, ut novissimum 10. historię Ecclesiasticę.

ἄσπερ δ' ἀνίσχων ἦλθι. In codice Reg. ad hanc horum verborum humilmodi nota apposta est ἄσπερ. Quæ nota significare mihi videtur ἄσπερ ἔθνεσιν, id est, locus elegans & amœnus.

καλοκαυθάσιας. Pro benignitate ac beneficentia hoc vocabulum sumit Eusebius. Sic etiam in libro 10. historię hanc vocem usurpavit.

In Caput XLIV.

τῶν τι πιστῶν ἑταίρων. Fideles hoc loco dicit Eusebius, non eos qui fidi ac benevoli erga Imperatorem essent, ut putarunt Interpretes: sed Christianos. Constantinus enim, utpote religiosis Imperator, si quando Episcoporum conciliis interesset, remoto omni satellitio solos ex aulicis locum assumebat eos, qui Christianæ fidei imbuti essent imbuti.

In Caput XLV.

καὶ αὐτὰς τραχυνομένους. Haud dubie scribendum est καὶ αὐτὰς, ut legitur in codice Regio & Pketiano: quam emendationem etiam in libro Moræi adscriptam inveni. In veteribus etiam schedis ita emendatum est eadem manu.

τῆς ἐπὶ τῆς ἀφρων χάριτος. Donatistas intelligit quorum audacia & insolentia multa habentur apud Optatum & Augustinum. De hujus per Africam schismatis initio ac progressu, multa notavimus à aliis minime observata: quæ ad calcem harum annotationum consulo rejecimus.

ὡς νοικε δαίμον. In schedis Regijs hic locus suppletur ad marginem πονηρῶ τῶν ὡς τοῖς ἀφρονος, quod certe est elegantius.

γέλωτα τῆς θεμίου. Nimis molli verbo usus est Eusebius. Nam quæ à Donatistis tunc in Africa gerbantur, eiusmodi erant ut non risum, sed amara versionem potius mererentur. Nam & religio sanctitas & Imperatoris ipsius auctoritas ab ipso insolentissime calcabatur. Sed fortasse Eusebius hoc loco ea duntaxat intelligit, quæ ad eos

contemptum Imperatoriae majestatis pertinebant. Ea enim dissimulare potuit Constantinus, & risu potius quam commotione animi digna existimare. Ceterum ea quae adversus Deum & Catholicam legis observantiam ab ipsodem Donatistis gesta sunt, severissime vindicare, eoque consilio in Africam trajicere Constantinus decreverat, ut ipse scribit in Epistola ad Celsum Vicarium Africae.

Ἐπιτολὴ πρὸς τὸν Κέλσον ἀφ' Ἀφρικῆς. Ante haec verba ponendus est asteriscus. Desunt enim nonnulla, quae suppleri posse mihi videntur hoc modo: οὐ γὰρ τοσοῦτον δικαιοσύνην ὑπερβῆλ' ἢ ἐν τῷ ἐπιθίξεναι πρὸς τῆς τ. α. μανίας, ὅσον, &c. Aliter Christophorus & Savilius. In schedis Regiis hic locus ita suppletur ad marginem: ὅς ἰδέσθαι μάλλον ἢ κολλῆσαι χεῖρας αὐτὸν δι' ἐκείνην μηδ' ἐναυχέσθαι πρὸς τῆς τῶν ἀφρικανῶν μανίας. Verum quae mox sequuntur verba, hanc conjecturam respuunt. In codice Fuk. hic locus ita scribitur: κολλῆσαι χεῖρας ὅσον γὰρ τὸ συμμαθεῖν αὐτῷ ὑπερβῆλ' φιλαίθροισι, τοσοῦτον τὸ κολλῆσαι, ἀδρανῶν ἀφρικανῶν ἀνοίας ἀν' εἰν, & οὐ φρονοῦντων ὁρῶν. Sic etiam in libro Turnebi & Savilij legitur. Verum haec lectio ex conjectura antiquarij manasse mihi videtur.

In Caput XLVI.

ἀφρων. Et si haec vox commode explicari potest de Constantino, cujus animum exulcerare atque exacerbare nunquam potuit Donatistarum & reliquorum ejusmodi haereticorum amentia; mallem tamen hoc loco scribere ἀφροντος, neque enim, meo quidem judicio, recte dici potest ἀφρων ἰσοιείτο πλὴν πρὸς τὸν. Contra verò ἀφρων elegantissime dicitur: Id est, indefessam curam ac providentiam gerens. Sic in libro 2. cap. 14. ἀφροντος ἰσοιείτο πλὴν ὑπερ τῶν κοινῶν φροντίδων.

ἡμεράτων τι. Scribendum est ἡμεράτων δ' εἰς, ut legitur in codice Regio, & Fuk.

In Caput XLVII.

τῶν πλὴν ἀρχῶν διαπορευμένων ὀδύνης. Maximianum Herculum intelligit. Hic enim secundum Imperij locum obtinuerat, cumque insidias adversus Constantinum struxisset, deprehensus fractis laqueo faucibus interiit. Sed & quae sequuntur de imaginibus eius & statuis dejectis atque abolitis, perspicue testantur Maximianum Herculum hic intelligi. Quod si verum est, foedissimum errorem hic admisit Eusebius, qui Herculi mortem refert post victoriam de Maxentio: cum tamen certum sit Maximianum Herculum mortuum esse biennio ante eadem Maxentij, anno 310. Natalis Dominici. Quis verò credat, tantum errorem ab Eusebio horum temporum aequali admitti potuisse? Adde quod titulus hujus capituli, non Maximiani, sed Maximini nomen praefert. Itaque facile adducor ut credam, hunc locum corruptum esse, atque ita emendari debere: τῶν εἰς βασιλείαν προερχομένων ἐπιθίξεν ἀρχῶν διαπορευμένων ὀδύνης. ut Maximinus hic intelligatur, qui una cum Severo Caesar factus est à Diocletiano & Maximiano, tunc cum purpuram depulerunt, ut scribit Idatius in Fastis. Et sic temporum ordo apud Eusebium recte procedet. Maximinus enim post victoriam de Maxentio in-

terit, & quidem mortis genere turpissimo, ut scribit Eusebius in libro 8. ac 9.

πρὸς δὲ τοῦτον. Lego πρὸς τὸν δὲ τοῦτον. Ex libro 8. historiae Ecclesiasticae cap. 25. ubi totus hic locus ipsdem fere verbis legitur. Porro quod ait Eusebius Maximiano Herculo primo omnium contigisse, ut statuae ejus atque imagines ubique locorum disturbarentur, id nemini mirum videri debet. Hoc enim sic intelligere debemus, ut cum dicit primum omnium Constantium Chlorum inter Divos relatam fuisse. Primum dicit ex omnibus quos quidem viderat Imperatoribus. Quod si quis haec de Maximiano intelligeret malit, sententiae suae ad stipulatorem habet Eusebium, qui in fine libri 9. discrete testatur, statuas omnes atque imagines Maximini post eius obitum contractas fuisse.

In Caput XLIX.

θεῖος γάρ τις. Ab his verbis caput inchoatur in codice Fuk. & in schedis veteribus.

φιλικαῖς δι' ἑξαιρέσεως. Hic locus supplendus est ex capite octavo libri decimi historiae Ecclesiasticae, ex quo etiam caput sequens emendandum est.

In Caput LI.

τῇ πρὸς τὸν ἱερομένον τιμῇ. Turnebus ad oram sui codicis emendavit τῇ πρὸς τὸν ἱερομένον. Idque etiam in Moræi libro reperi. Ego vero malim scribere πρὸς τῇ τῷ ἱερομένον τιμῇ, &c. Reddit enim rationem Eusebius, cur Constantinus Imp. Synodos Episcoporum identidem congregaret. Prima, inquit, causa erat, ut sacerdotibus Dei in unum collectis honorē exhiberet. Secunda ut pacem inter ipsos & concordiam stabiliret. Certè τὸν ἱερομένον Eusebius vocare solet sacerdotes, ut passim occurrit in his libris. Quod si cum Turnebo legere malimus πρὸς τὸν ἱερομένον, scribendum erit τῆς τιμῆς, ut cum sequentibus oratio cohaereat; & τὸν ἱερομένον pro religione ipsa sumetur, quod est durius. Mallem enim dicere τῇ πρὸς τὸν ἱερομένον τιμῇ.

In Caput LII.

τὰς θεοσεβεῖς βασιλικὰς ἀπέχλων οἰκίας. Eusebius in Chronico anno decimo quarto Constantini. Licinius, inquit, Christianos de palatio suo pellit. Idem habet Orosius in lib. 7. sed perturbato rerum ac temporum ordine, dum id refert ante Cibalense bellum, quod quidem bellum octavo anno principatus Constantini contigit. Duplex enim fuit civile bellum inter Constantinum ac Licinium. Primum quo Licinius victus fuit ad Cibalim Pannoniae, anno Christi 314. Cujus belli causas unus quod sciam retulit auctor excerptorum de gestis Constantini, quam ad calcem Amm. Marcellini jam pridem edidi. Posterior verò bellum fuit illud, quo juxta Hadrianopolim fufus ac fugatus fuit Licinius, tandemque ad deditionem compulsus anno Christi 324. Ac prioris quidem belli mentionem nullam fecit Eusebius: idcirco fortasse quod Licinius nondum adversus Christianos persecutionem excitasset. Diu siquidem post prius illud bellum Licinius Christianos persequi instituit, anno scilicet 14. Imperij Constantini, ut legitur in Chronico Eusebij editionis Scaligeri ac Miræi, id est, anno Christi 320. Idem annus habetur in Chronico Cedreni. At Baronius Lici-

num anno Christi 316, persecutionem in Christianos commovisse scribit. Verum in Baronij annalibus historia utriusq; Liciniani belli admodum confusa est; quæ partim ex Fastis Idatij, partim ex gestis Constantini à me olim editis restituenda est. Certe Sozomenus in libro 1. cap. 7. diferte testatur, Licinium post Cibalense demum bellum Christianos persequi instituisse.

ὁ δ' αὐτὸς. Ab his verbis novum caput inchoandum erat. Hæc enim pertinent ad 2. legem Licinij. Porro quod in titulo capituli legitur εἰς ἐκκλησίαν, mendosum videtur pro εἰς ἐκκλησίαν. Mirum est tamen in codice Regio, tum in veteribus schedis constanter legi εἰς ἐκκλησίαν συναγωγῆς. Quamquam in schedis emendatum est eadem manu εἰς ἐκκλησίαν μὴ συναγωγῆς. Sed in Fuk, codice optime scribitur εἰς ἐκκλησίας ἀνδράσιν ἀμαμὴ συναγωγῆς.

Pag. 435. τῶν ἀνθρώπων ἀπειρήσασκε, Scribendum videtur τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπειρήσασκε φύσεως, ἐλ ἐν χρῆματι καὶ ἡμῶν.

In Caput L IV.

τῆς κατὰ πλὴν στρατιώτας. Vide quæ notavi ad caput octavum libri decimi historiae Ecclesiasticae, unde hæc prae ad verbum transcripta sunt.

τῶν κατὰ πλὴν ἑθνῶν ἀξιωματῶν αἱ τάξεις. Sic construenda sunt hæc verba, quod non vidit Christophorus. Certe in codice Fuk, post vocem τάξεις virgula apponitur. τάξεις seu τάγματα sunt officia Magistratum. Singuli enim Magistratus suum habebant officium seu apparitionem. Id erat corpus quoddam officialium seu militum, qui iudicibus apparebant, ut videre est in Notitia Imperij Romani. Hæc officia Græci τάξεις vocabant, ut jam pridem notavi ad lib. 26. Ann. Marcellini pag. 318. Recte igitur in veteribus glossis scribitur τάξεις ἀρχόντων ἑθνεῶν, apparitio. Sic Joannes Chrysothomus Homilia 1. in Epistolam ad Corinthios οὐχ ἰσῆτε τῆς παιδείας, ὅταν παιζόντες τάξιν ποιῶσι ἐν στρατιώταις ἢ

ἄφρονες ὄνται ἀπὸ τῶν κήρυκας ἢ φαλαγγῶν ἢ μίσησιν ἐν γλώσσῃ ἀρχόντος βασιλέως. Nonne videtur pueri, quando ludentes apparitionem exprimunt & officialia. De pracones quidem praecedunt cum lictoribus. Tunc vero medius incedit personam Praefidis gerenti.

τῶν ἐκτὸς μνημονεύειν. Joannes Morinus, vicissimus, qui hos libros gallice interpretatus est, τῶν ἐκτὸς hoc loco Gentiles esse existimavit. Certe Eusebius in lib. 2. cap. 21. & 23. τῶν ἐκτὸς ponit pro paganis seu Gentilibus. Vide quæ supra notavi ad caput 43. hujus libri. Christophorus tamen τῶν ἐκτὸς interpretatus est praeterea; ut idem sit ac τῶν τῶν ἐκτὸς, quomodo locutus est Eusebius cap. 43.

In Caput L FI.

τῶν σὺ φρονῶ. Post hæc verba asteriscus apponitur, sed est. Desunt enim nonnulla, quæ tamen ex libro 10. cap. 8. ita suppleri possunt τῶν σὺ φρονῶ ἐν ἑθνεῶν λογισμοῦ. In codice Fuk. Turnebi ac Sav. legitur τῶν σὺ φρονῶ παρηνολογῶν.

πρωτος ἀπὸ. Galerium Maximianum intelligit qui primus auctor fuit ac signifer persecutionis Christianorum, ut scribit Eusebius in lib. 2. Cedrenus scribit Maximianum anno 18. Diocletiani persecutionem adversus Christianos excitasse, iuxta Theoteci cujusdam praefigioris. Qui cum Actu Pilati plena impietatis adversus Christum composuisset, Galerius edicto sanxit, ut magistri ca memoreriter discenda pueris traderent. Sed nemo non videt, Cedrenum hic falsum esse, qui Galerio Maximiano tribuerit id quod diu postea gestum est à Maximino. Est hic solemnitas ac perulgatus error Gregorum, ut Maximianum cum Maximino permisceant.

In Caput LV III.

οὗτε πλὴν ἐκτὸς δευτέρου τιμωροῦ δέκτου. Delendæ est præpositio. Porro hic posterior est Maximinus Orientis tyrannus.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM SECUNDUM EVSEBII DE VITA IMPERATORIS CONSTANTINI.

In Caput 1.

Pag. 443. ΤΑΥΤ' ΟΥΝ. Scribendum est τὰ γεωῶ. ex libro 10. historiae Ecclesiasticae, ubi hæc omnia ad verbum leguntur. Mirum porro est, Eusebium neque in historia Ecclesiastica, neque in his libris ullam facere mentionem Basilei Amasenorum Episcopi, quem tamen jussu Licinij caelum esse, omnes Græci Scriptores consentiunt. Verum Philostorgius in libro 1. historiae Ecclesiasticae diferte scribit,

Basileum Amasæ in Ponto Episcopum Nicæno Concilio interfuisse. Porro Concilium Nicænum, ut inter omnes constat, congregatum est anno post exaucturationem Licinij. Quid quod Athanasius in oratione 1. contra Arianos, ubi mentionem facit illustrium Episcoporum qui Nicæna Synodo aut ipsi interfuerunt, aut eius sententiam comprobarunt, Basileum Ponti Episcopum una cum aliis nominat. Nec martyrem eum appellat, quamvis Hofium confessorem ibidem cognominat.